
ЮБИЛЕИ

ЮБИЛЕИ

JUBILEES

**Борис Юстинович
НОРМАН**

**Барыс Юсцінавіч
НОРМАН**

**Boris Yustinovich
NORMAN**

Прафесару, доктару філалагічных навук Барысу Юсцінавічу Норману 6 лютага 2025 г. спаўняецца 80 гадоў. Юбіляр зрабіў вялікі ўклад у развіццё беларускай навукі і адукацыі, а таксама сусветнай лінгвістыкі. Шмат гадоў ён працаваў у Беларускім дзяржаўным універсітэце (1968–2021), прайшоў шлях ад аспіранта (1966) да загадчыка кафедры тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства (1999–2007). Ён аўтар каля 30 кніг, больш за 600 артыкулаў і дакладаў.

Барыс Юсцінавіч Норман нарадзіўся ў 1945 г. у Ленінградзе ў сям’і ўрачоў. Яго бацька быў выдатным хірургам, у час вайны служыў у Ленінградзе, пасля стаў галоўным урачом Таліна, намеснікам міністра аховы здароўя Эстонскай ССР. Маці праца-

вала тэрапеўтам і выхоўвала дзяцей. Вясной 1945 г. сям’я пераехала ў Талін, дзе Барыс з сярэбраным медалём скончыў сярэдняю школу № 32.

У хлопца рана з’явілася цікавасць да замежных моў і мастацкай літаратуры, таму заканамерным было рашэнне паступаць на філалагічны факультэт Ленінградскага ўніверсітэта. Ён абраў славянскае аддзяленне, дзе ў 1961–1966 гг. вывучаў балгарскую, польскую і рускую філалогію, займаўся ў прафесара Ю. С. Маслава (напісаў пад яго кіраўніцтвам дыпломную работу), атрымаў кваліфікацыю выкладчыка балгарскай і рускай моў і літаратур.

З 1966 па 1968 г. Б. Ю. Норман вучыўся ў аспірантуры БДУ, а ў кастрычніку 1968 г. пачаў працаваць на філалагічным факультэце гэтага ўніверсітэта.

У 1969 г. малады выкладчык абараніў кандыдацкую дысертацыю «Зваротныя канструкцыі ў сучаснай балгарскай літаратурнай мове» (навуковы кіраўнік – доктар філалагічных навук, прафесар А. Я. Супрун), а ў 1983 г. – доктарскую дысертацыю «Сінтаксіс маўленчай дзейнасці. Просты сказ» (навуковы кансультант – А. Я. Супрун). Даследчык так характарызаваў эвалюцыю сваіх навуковых цікавасцей: «Па-першае, я пачынаў свой шлях у навуку – калі гэта наогул можна назваць такім гучным словам – з вывучэння марфалогіі. Мне здавалася, што парадыгма слова, граматычныя формы слова, працэс граматыкалізацыі – усё гэта вельмі цікава, але паступова, паколькі займаўся зваротнымі дзеясловамі, я стаў, прабачце за выраз, скочвацца ў балота сінтаксісу, таму што гэта звязана са станам, пераўтварэннем сінтаксічных канструкцый. І ўжо адпрацаваўшы пэўны час ва ўніверсітэце, сцяміў, што мяне цікавіць сінтаксіс, асабліва з псіхалінгвістычным ухілам: як у свядомасці чалавека, моўцы і слухача, фарміруецца структура фразы, як ён разумее самую фразу, якое месца знаходзяць у фразе асобныя элементы, што такое, скажам, аманімія, адкуль бярэцца неадназначнасць, адкуль бяруцца маўленчыя канфлікты, неразуменні і г. д. Так паступова я прыйшоў да тэмы доктарскай дысертацыі “Сінтаксіс маўленчай дзейнасці. Просты сказ”»¹.

У працоўнай дзейнасці прафесара Б. Ю. Нормана выразна вылучаюцца мінімум тры напрамкі: навукова-даследчы, педагогічны і папулярны. Самы значны ўнёсак ён зрабіў у галіне балгарыстыкі, русістыкі, сацыялінгвістыкі (лінгвістычнай прагматыкі), граматыкі і лексікалогіі славянскіх моў у псіхалінгвістычным аспекце.

Больш за паўстагоддзя выкладаў Б. Ю. Норман у БДУ і іншых беларускіх і замежных навучальных установах такія дысцыпліны, як «Уводзіны ў мовазнаўства», «Агульнае мовазнаўства», «Псіхалінгвістыка», «Прагматыка», дзе закранаў розныя аспекты балгарскай, беларускай, польскай і рускай моў і інш. Ён выступаў з навуковымі дакладамі, чытаў лекцыі ў Аўстрыі, Балгарыі, Германіі, ЗША, Кітаі, Польшчы, Расіі, Сербіі, Славеніі, Украіне, Фінляндыі, Чэхіі, Японіі. Дзякуючы публікацыям і выступленням Барыса Юсцінавіча павышаўся прэстыж савецкай і беларускай навукі, пра БДУ з павагай гаварылі ў свеце.

Вучоны актыўна працаваў у саветах па абароне дысертацый, 20 гадоў кіраваў такім саветам на філалагічным факультэце БДУ, падрыхтаваў 1 доктара (А. К. Кіклевіч) і 22 кандыдатаў філалагічных навук. Б. Ю. Норман быў кансультантам яшчэ ў трох спецыялістаў (К. М. Васіленкі, В. С. Гарыцкай, С. С. Ключановіча), якія напісалі доктарскія дысертацыі і, спадзяёмся, неўзабаве іх абароняць.

Б. Ю. Норман – выдатны лектар, бліскучы аратар, які цудоўна разумее аўдыторыю, умее данесці глыбокія думкі ў яснай, займальнай форме. Таму яго неаднойчы запрашалі выступаць для шырокай публікі на радыё, тэлебачанні, у інтэрнэт-праграмах. Яго навукова-папулярныя выданні «Язык: знакомый незнакомец» (1987), «Лингвистика каждого дня» (1991), «Игра на гранях языка» (2006) дапамаглі шырокаму колу чытачоў зразумець прыгажосць і дасканальнасць мовы і лінгвістыкі. Кнігі і часопісныя артыкулы Барыса Юсцінавіча скіравалі на філалагічныя факультэты не адну сотню таленавітых юнакоў і дзяўчат. Можна сказаць, што ў жыцці ў цэлым і ў такіх публікацыях юбіляру была блізкай у прыватнасці пазіцыя біёлага М. У. Цімафеева-Расоўскага: «Основное правило – никакой звериной серьезности. Для серьезного развития серьезных наук нет ничего пагубнее звериной серьезности. Нужен юмор и некоторая издевка над собой и над науками. Тогда все будет процветать»².

Любімы жанр для прафесара – гэта лінгвістычныя задачы. Яны ўвайшлі ў цэлы шэраг зборнікаў: «Сборник задач по введению в языкознание» (1989), «Лингвистические задачи» (2004), «Русский язык в задачах и ответах» (2011) і інш. І. Ньютан адзначаў, што пры вывучэнні навук прыклады такія ж карысныя, як і правілы. У гэтым пераканаліся і многія настаўнікі, якія са сваімі вучнямі з удзячнасцю разглядаюць займальныя практыкаванні з кніг юбіляра. Спецыялісты ведаюць класічныя задачнікі І. А. Бадуэна дэ Куртэнэ (1912) і Л. Р. Зіндэра (1965). Б. Ю. Норман развіў і ўдасканаліў гэту традыцыю, адаптаваў да канкрэтных тэм у школе і ўстановах вышэйшай адукацыі, прыцягнуў надзвычай багаты матэрыял з розных моў і мастацкай літаратуры.

Яшчэ адзін цікавы, незвычайны жанр творчасці юбіляра складаюць жартаўлівыя этымалогіі тыпу *верхагляд* ‘астраном’, *вампір* ‘афіцыянт’, *хімера* ‘эра хіміі’, *хронік* ‘журналіст, рэпарцёр’. У час вучобы ў Ленінградскім універсітэце Барыс з сябрамі выпускалі насценгазету і прыдумалі навінку – жартаўліва-тлумачальны «Этымалагічны слоўнік». Такая гульня не толькі нас весяліць, але і звяртае нашу ўвагу на законы словаўтварэння і семантыкі, развівае моўны густ і назіральнасць.

За плённую навуковую, педагогічную і арганізавальную дзейнасць юбіляр быў уганараваны высокімі ўзнагародамі: дыпламам Усесаюзнага конкурсу на найлепшы твор навукова-папулярнай літаратуры (1991), дыпламам Амерыканскага савета навуковых суполак (2002), прэміяй імя У. І. Пічэты (2010), ганаровымі граматамі БДУ, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь і Беларускага фонда фундаментальных даследаванняў. Б. Ю. Норман – заслужаны работнік адукацыі Беларусі (2001), ганаровы

¹Гарыцкая В. Барыс Норман: тэорыя невыпадковасці // Літ. і мастацтва. 2015. № 4. С. 7.

²Тимофеев-Ресовский Н. В. Воспоминания. М.: Прогресс, 1995. С. 216.

доктар Плоўдзіўскага ўніверсітэта ў Балгарыі (2015), ганаровы член Славістычнага таварыства Сербіі (2016), член пастаяннай камісіі па граматыцы пры Міжнародным камітэце славістаў (з 2000 г.), удзельнік шасці міжнародных з'ездаў славістаў.

Адпачынак, адыход ад сур'ёзных тэм у мовазнаўцы разнастайны. Некаторыя яго калегі яшчэ памятаюць дасціпныя публікацыі ў насценгазеце філалагічнага факультэта БДУ ў 1970–80-я гг., а ў інтэрнэце цяпер можна прачытаць смешныя і глыбокія развагі «Легенды і байкі філфака» (гл. таксама

часопіс «Роднае слова». 2024. № 10). Акрамя таго, Б. Ю. Норман піша іранічныя і сур'ёзныя вершы, з'яўляецца аўтарам чатырох паэтычных зборнікаў.

Б. Ю. Норман – сусветна вядомы вучоны, глыбокі даследчык і цудоўны суразмоўца. Сябры, калегі і вучні з радасцю сустракаліся і сустракаюцца з ім у працоўнай і нефармальнай абстаноўцы.

Зычым шануюнаму юбіляру натхнення, сіл і добрага здароўя!

М. В. Супрунчук³

³Никита Викторович Супрунчук – кандидат филологических наук, доцент; доцент кафедры теоретической и прикладной лингвистики Минского государственного лингвистического университета.

Мікіта Віктаравіч Супрунчук – кандыдат філалагічных навук, дацэнт; дацэнт кафедры тэарэтычнай і прыкладной лінгвістыкі Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта.

Mikita V. Suprunchuk, PhD (philology), docent; associate professor at the department of theoretical and applied linguistics, Minsk State Linguistic University.

E-mail: msuprunch@gmail.com